

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 9

ZATERDAG 4 MAART 1933

ZOO WAS HET IN DEN VROEGEN MORGEN VAN 19 FEBRUARI

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

Zóó WAS HET IN DEN VROEGEN MORGEN VAN 19 FEBRUARI (ILL.)	BLZ. 103
UIT HET GODSDIENSTIGE LEVEN IN MIDDELEEUWSCH ITALIË, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (4)	BLZ. 104—105
MONTMARTRE, DOOR J. P. BALJÉ	BLZ. 105, 114
BLOEIENDE HEESTERS IN LENTE EN VOORZOMER (GEÏLL.), (SLOT), DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 106—109
DE ARENPALM (ARENGA PINNATA) IN DE MINAHASSA (GEÏLL.), (SLOT) DOOR J. H. R. BROEDER	BLZ. 108—110
DUIVELAND EN MIDDEN-SCHOUWEN (GEÏLL.), DOOR MATTY VIGELIUS	BLZ. 111—114

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventueele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Uit het godsdienstige leven in Middeleeuwsch Italië

4) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

I. DONNA ANGELICATA; DE DIENST DER MADONNA

IN tegenstelling met het paradijs geeft de dichter een satirisch-komisch beeld van Beelzebub in de hel, hoe hij de zondaren aan het braadspit rijgt, hun lichamen toebereid met zout, azijn, gif en gal, boven het vuur roostert als speenvarkens en aan Lucifer deze lekkere hapjes opdiend.

De Madonna stelt steeds aan Satan's macht paal en perk, en neemt altijd de zondaren tegen hem in bescherming. Tusschen haar en Satan ontspringen zich soms formeele juridische disputen aangaande hun eigendomsrecht op de menschenziel. De duivel kent zijn aanspraken uitnemend en verdedigt ze op logische wijze, zoodat het Maria menigmaal heel wat moeite kost, om den armen zondaar te redden.

Hoe groot de invloed van Maria is bij het Opperwezen en hoe eindeloos de goedheid van haar hart, hiervan gewagen talloze middeleeuwsche legenden. De minste dienst, het geringste eerbetoon haar bewezen, heeft kwijtschelding van alle zonden en eeuwig heil ten gevolge.

Zij doet de golven der zee bedaren, wanneer de schippers zich tot haar wenden; vol liefde doet zij haar beeltenis leven en troost hen, die tot haar bidden; zij vlecht de „Ave Maria's", die de zondaar voor haar uitspreekt, tot kransen, als waren het rozen. Nu eens verschijnt zij, gezeten op een troon, met het Kindeke Jezus op haar schoot, als Sancta Dei Genetrix, of Mater amabilis, dan weer als Virgo purissima, Regina coeli, gelijk Sint Jan haar beschrijft in de Apocalypsis, wonderschoon, dragende een kroon van goud met twaalf schitterende sterren en de maan aan haar voeten.

Uit deze mengeling van geloof en liefde, poëzie en religieuze filosofie, zijn die schoone voortbrengselen ontstaan van letterkunde en beeldende kunsten, welke in de XIIIe en XIVe eeuw zoo kwistig gezaaid werden.

In de twaalfde eeuw ontstonden Mysteriespelen, die tot de Maria-vereering het hunne bijdroegen, sacre representazioni, en de Bibliothèque Nationale te Parijs bezit meer dan veertig handschriften van deze mysteriespelen, welke ter verheerlijking van Maria vervaardigd zijn.

Dante, die al het geloof en al de idealen der middeleeuwen in den volmaaktsten vorm wist uit te drukken, biedt de Moeder Gods zijn hulde aan in een gebed, in zulke prachtige, gevoelige bewoordingen als door niemand voor of na hem is geëvenaard.

Hij heeft het St. Bernard de Clairvaux in den mond gelegd, toen deze stond in de velden van het Paradijs, voor het aanzicht van haar, onder wier bescherming de dichter zijn pelgrimstocht ondernomen had naar ongekende werelden, en tot wie hij 's morgens en 's avonds zijn gebed richtte.

Ten slotte was het bouwen van kerken, aan Maria gewijd, nog een uiting van dezen cultus.

Een der eerste en qua bouwwerk stellig de eerste plaats innemend, was de prachtige „gouden tempel", die Constantijn de Groote te Antiochië heeft gebouwd. Ook te Ephese werd aan de Moeder Gods een reusachtige kerk gewijd, waarin de groote Synode haar beraadslagingen heeft gehouden.

Te Rome herstelde Sixtus III (432—440), bij wijze van protest tegen de ketterij van Nestorius, de beroemde basiliek van Liberius en wijdde haar aan Maria, als S. Maria Maggiore. Dit ondervond zooveel navolging te Rome, dat volgens de traditie daar in de Middeleeuwen honderd en vijftig kerken aan de Moeder Gods gewijd waren, waarvan er heden nog tachtig over zijn.

In het jaar 691 werd door Rodelinda, koningin der Longobarden, te Pavia een kerk gesticht, aan de Maagd Maria gewijd, en in de VIIIe eeuw verrezen er vele zulke heiligdommen, o.a. te Ravenna en in de noordelijke gewesten te Keulen, Mainz en Chur, maar eerst in de XIe, XIIe en XIIIe eeuw werden de Christelijke landen er als 't ware mede bezaaid. Heden nog telt Italië alleen omstreeks zeven honderd kerken, waarin het volk de wonderdadige beelden van de Moeder Gods eert.

In Frankrijk is het merendeel der prachtige gothische kerken, gebouwd tusschen de jaren 1150—1223, eveneens aan Maria gewijd ¹⁾.

Naarmate in het Westen de vereering der Madonna toenam, werd haar daar door de kerkelijke kunst steeds ruimer en belangrijker plaats ingeruimd aan de wanden der bedehuizen. Aanvankelijk troonde alleen Christus in het mozaïek der apsis, later was de Madonna alleen, of tezamen met Christus, het hoofdmotief der artistieke compositie. Deze uiting stamde in het Oosten uit de eerste eeuwen van het Christendom, in Italië kwam zij eerst in de XIIe en XIIIe eeuw algemeen in zwang.

Deze ontwikkeling van den Mariadienst en de invloed der Italiaansche poëzie uit de XIIIe eeuw heeft ongetwijfeld de positie der vrouw zeer verbeterd en een einde gemaakt aan haar verdrukking in de Middeleeuwen.

Als een vrouw, de moeder van Christus, de meest geliefde bemiddelaarster was tusschen den Schepper en de menschheid, het eenige hogere wezen, dat in haar magdelijk hart de smarten en het lijden van den mensch voelde en door haar invloed wist te lenigen en Beatrice in het paradijs naast de Madonna een plaats innam — dan moest wel iedere aardse vrouw rijzen in het aanzien der menschen, in zekere mate tot een wezen worden, rijkelijker bedeed door Gods liefde, dan de man. De plaats der vrouw in de maatschappij verbeterde dan ook binnen een kort tijdsbestek en steeg tot de ons bekende hoogte in den renaissance-tijd.

Hoe meer de vrouw in aanzien toenam, des te zachter werden de zeden, des te meer werd het menschenhart veredeld, dat ongevoelig en ruw scheen in de duistere Middeleeuwen. De menschelijke gevoelens herleefden, men toonde zich meer begaan met het lijden der naasten, men werd barmhartiger.

II. DE FRANCISCANEN

Naast Umbrië, was Siena de vruchtbaarste bodem voor het religieuze mysticisme en terwijl Florence de wieg werd van de groote, schrandere geesten, die omwentelingen te weegbrachten in wijsbegeerte, letteren en kunst, was Siena nog gedurende de geheele XIVe eeuw gehuld in den goudglanzenden nevel van middeleeuwsch-poëtische denkbeelden, die de kunst bevorderden en opvoerden tot een ongekende fijnheid, daarentegen andere uitingen van het intellect ten zeerste belemmerden.

De monniken namen in het geestelijk en maatschappelijk leven te Siena een belangrijke plaats in. De Augustijnen hadden zitting in de Bicherna (rekenkamer) en door hun beheer over de schatkist der republiek hadden zij grooten invloed op den gang van zaken; de Franciscanen en Dominicanen waakten over het moreele leven der maatschappij.

Nabij Asciano, eenige mijlen van Siena verwijderd, ligt op een heuvel het ouderwetsche klooster Lecceto, een der voornaamste nederzettingen van monniken en kluizenaars.

¹⁾ Aan de Moeder Gods waren gewijd de kathedralen te Sens, Noyon, Parijs, Laon, Chartres, Soissons, Rouen, Amiens, Reims, Coutances, Bayeux, Evreux, Sées. Dan volgden in aantal de kathedralen, ten eere van St. Etienne gebouwd. Het waren er 7.

L. Ganze, L'art gotique.

Men zeide, dat daar zooveel heremieten leefden, dat de glans hunner deugden de duistere wouden verlichtte. Dit waren namelijk eikenbosschen, die het kleine meertje en de diepe ravijnen en spelonken omringden. Thans zijn de wouden verdwenen, het meer is uitgedroogd, de monniken zijn verdwenen en in vergetelheid geraakt en de overblijfselen der eertijds zoo uitgestrekte kloosterdomeinen behooren aan het geestelijk seminarium te Siena.

't Is het beloofde land voor middeleeuwsche fabelen en legenden, een paradijs voor de fantasie van monniken.

Van de Arbia tot aan den Montepulciano strekken zich zonderling gevormde heuvelen uit, hier en daar begroeid met wijnstok, koren en eikenhout, grotendeels echter blinkend van de witachtige leem, waarin door den regen een groot aantal greppels zijn uitgespoeld. Deze hoogten zijn zoo karakteristiek voor de streek, dat menige schilder der Sienesche school, te beginnen bij Duccio, ze als achtergrond heeft gekozen voor zijn werken. De mooie condottiero, die Martini afgebeeld heeft op den wand der groote zaal van het raadhuys, rijdt eveneens te midden van deze heuvelen.

De tallooze natuurlijke grotten leken wel geschapen voor de menschen die zich uit de wereld wilden terugtrekken. In strijd met hun benaming, die aan afzondering doet denken, gaven de kluzenaars zoowel in Egypte als in Syrië en later in Italië, de voorkeur aan een leven in elkaars nabijheid, in gemeenschap. Met vereende krachten bouwden zij kapellen, of richtten zij een spelonk van passende grootte hiervoor in en vormden zoo van lieverlede kloosters.

Ook het klooster te Lecceto, dat in de XIIIe eeuw genaamd werd Selva di Lago, moet aldus tot stand zijn gekomen en de Augustijner monniken, die het bewoonden, waren er trotsch op, dat in hun retraite de Heilige Augustinus zou hebben vertoefd, dat zij binnen hun muren gastvrijheid verleend hadden aan den Heiligen Dominicus, de Heilige Monica en vele anderen, doch vooral omdat uit geen ander klooster zoo'n groot aantal heiligen en zaligen was voortgekomen. Een der lofzangers van dit verblijf voor monniken somt er vier en dertig op.

Het is dus een landstreek vol mirakelen. De legende verhaalt dat op den berg van Calvarië steenen zijn opgedolven, zoo rood als robijnen en zoo zuiver als diamanten, die de gekristalliseerde bloeddruuppels van Christus waren. Te Lecceto zouden soortgelijke kristallen te vinden zijn: de tranen van heilige kluzenaars. De wonderen, die daar geschieden, trokken zulke menigten volks, dat de monniken er moe van werden, want zij konden niet in rust en vrede leven en bidden. In het jaar 1336 begaf dan ook de prior der orde zich met een stoet van monniken naar de plek, waar de lichamen der zalige kluzenaars begraven lagen en in naam der plicht van gehoorzaamheid beval hij den gestorvenen, geen gehoor meer te geven aan de beden der vrome gemeente en voortaan geen wonderen te verrichten.

De Heilige Franciscus vertoefde driemaal te Siena, de eerste keer in het jaar 1212.

„Op zekeren dag ging de heilige samen met broeder Masseo, en op de plek gekomen, waar de wegen naar Florence, naar Siena en Arezzo elkaar kruisten, vroeg frate Masseo hem: Vader, welken weg zullen wij inslaan? Francesco antwoordde: den weg, dien God ons zal aanwijzen. En hoe zullen wij Gods wil vernemen? Aan het teeken, dat ik u zal geven.

De heilige Franciscus, steeds vol vroolijke invallen, gelastte zijn makker, gelijk spelende kinderen wel doen, in een kring te loopen, totdat hij uitgeput was.

Toen Masseo ten langen leste stil stond, had hij het gelaat gewend naar Siena.

„Dus gaan wij naar Siena”, zeide Poverello.

In de stad der Madonna heerschte in die dagen groote verwarring. Het instituut der consuls was aan het wankelen, de nobili drongen aan op een nieuwe regeering, waarin zij meer invloed zouden hebben en daarom was de verhouding tusschen de partijen zeer gespannen. Door heel de stad woedde de burgeroorlog en het bloed stroomde langs de straten.

Broeder Franciscus kwam te rechter tijd. De mare van den heiligen man, die de geschillen beslechtte, de wonden der samenleving heelde — die overal liefde verbreedde, was hem reeds lang naar Siena vooruit gegaan. Op de tijding, dat Poverello de stad naderde, ging een menigte volks hem tegevoet, overtuigd, dat God een engel des vredes had gezonden.

De burgerij, vol eerbied, droeg den Heiligen Franciscus op

de handen naar het bisschoppelijk paleis, doch tezelfdertijd woedde de strijd in een ander stadsdeel en reeds waren twee mannen als slachtoffers gevallen.

St. Franciscus begaf zich terstond naar het toneel van den strijd en hield tot het volk een toespraak, zóo vol devotie, dat de strijdenden zich verzoenden en tot inkeer kwamen.

Toen dit den bisschop ter oore kwam, ontving hij den monnik met alle eerbetoen en noodigde hem uit om in zijn paleis te overnachten.

Intusschen had de tijding van Poverello de rondte gedaan door de geheele stad en drommen volks verdrongen zich om het bisschoppelijk paleis, in de hoop den heilige te kunnen zien. Toen Franciscus naar buiten kwam, werd hij weer als een triomfator onder luid vreugdebetoen door het volk rondgedragen.

Ondanks de vreugde over de aanwezigheid van den heilige, brak de strijd opnieuw uit.

Poverello ging er onmiddellijk heen en zich tusschen de vechtersbazen begevende, wist hij door een treffende toespraak den vrede te herstellen.

(Wordt vervolgd)

MONTMARTRE

DOOR J. P. BALJÉ

ER scheen een bescheiden, waterig zonnetje, toen ik de „Butte” besteeg, dat weinig goeds beloofde voor m'n zwerftocht door Montmartre. Ik had dan ook alleen gelegenheid gehad even de Place du Tertre om te loopen en de Sacré Coeur te bezichtigen, toen het al begon te stortregenen en ik in allerijl een schuilplaats moest zoeken in het kleine cafétje vlak tegenover de kerk, die gebouwd schijnt te zijn om Parijs te domineeren. Daar had ik volop gelegenheid het mooie bouwwerk in alle rust te bewonderen, want . . . de stortbui was veranderd in een chagrijnig, dreinerig regentje, dat uren dreigde te duren. ☼ In het cafétje was alles even somber en kaal. Een uiterst schorre radio, blijkbaar afgestemd op het een of ander klein Fransch stationnetje, dreunde een onbekend Fransch liedje. Een landerige kellner, die bij mijn binnenkomen op een afstand tegen den muur leunde, bracht me een glas buitengewoon slechte Amer Picon, en hernam daarna zijn vorige standplaats. Buiten bleef de regen uit de lucht, die zich langzamerhand egaal-loodgrijs kleurde, sijpelen. Ik was de eenige bezoeker. ☼ Misschien had ik een half uurtje gezeten, toen ik plotseling uit mijn droomerig gesoes werd opgeschrikt door het jammerend gehuil van een meisje, dat boven de schorre tonen van de radio uitklonk. Het gehuil klonk zoo doordringend, dat ik verwonderd opsprong, doch de kellner scheen er niets ongewoens in te vinden, want met een lachje kwam hij op me toe. ☼ „'t Is niets, meneer”, stelde hij me gerust, „dat is de dagelijksche straoefening van den „patron”. Het meisje is z'n dochter, en van tijd tot tijd oefent de patron zijn gezag uit op een wijze, die men bij stoute kinderen toepast. Hij is er nog een van den ouden stempel”. ☼ Verwonderd fronste ik de wenkbrauwen. ☼ „Hoe oud is dat kind?” vroeg ik. ☼ „Zestien, meneer, en een echte gamine”. ☼ De kellner zag mijn ontstemming, en weer lachte hij. ☼ „O, meneer, zoo erg is het niet. De patron is dol op z'n Marie-Louise, maar zij is erg eigenzinnig, en hij heeft de grootste moeite om haar den baas te blijven. Ze wil artiste worden, en als ze eenigszins de kans schoon ziet, treed ze op in cabarets hier op de Butte. Dansen kan ze, meneer, en zingen . . . comme un diable”. ☼ De paedagogische methode van den café-eigenaar leek mij op z'n minst genomen zeer zonderling en bij een meisje van dien leeftijd zelfs weerzinwekkend. Maar aangezien ik de ervaring heb opgedaan, dat het het best is, wanneer ieder zijn eigen peultjes dopt, deed ik er het zwijgen toe. ☼ Nu de kellner eenmaal uit zijn lethargie gewekt was, scheen hij echter behoefte te hebben aan confidenties. ☼ „Als meneer soms lust heeft haar eens te hooren? Vanavond treed ze vermoedelijk op in een klein cabaret, dicht bij de Rue Pigalle”. Hij noemde het adres. ☼ „En ik dacht, dat de patron . . .”, verwonderde ik me. ☼ „Zeker, zeker”, bevestigde hij mijn onuitgesproken vraag, „maar ze gaat dan naar een vriendin, begrijpt U”. ☼ Juist op dat moment trad de caféhouder binnen, het type van den beroepsworstelaar, met een ouderwetsche, martiale snor. Zoo op het oog leek hij de bonhommie in persoon.

(Slot op blad. 114)

BLOEIENDE AZALEA MOLLIS (OP DEN VOORGROND FUNKIA)

Bloeiende Heesters in Lente en voorzomer

DOOR G. KROMDIJK

(Slot)

DE laatste heester dien wij in ons vorig artikel bespraken, was de Meidoorn, een die zich in een groote populariteit mag verheugen. Er zijn echter nog talrijke andere fraai bloeiende heesters; wij zullen dan ook nog enkele van de mooiste noemen. We beginnen met de Viburnum Opulus var. sterile, niet waar, wie kent nu niet de „Sneeuw-

bal'', en wie zou haar niet graag in den tuin willen hebben? In de bloemenwinkels zien wij ze veel staan, de lange takken met de groen-wit gekleurde, bolvormige bloemen, die later in geheel wit overgaan. Zij worden dan ook bij massa's te Aalsmeer in bloei getrokken, en blijken steeds een zeer gewild artikel te zijn. Het is een sierheester bij uitnemendheid, en wij zien haar vooral in de grootere tuinen dan ook zeer veel aangeplant; in kleine tuintjes is zij minder geschikt, daar ze nogal een behoorlijke ruimte noodig heeft. Ze verlangt een voedzamen, liefst vochtigen bodem en staat nu juist niet graag op een tochtigen hoek. Eén bezwaar heeft ze, en dat is dat ze des zomers vaak onder de luis zit, wat haar natuurlijk een minder fraai aanzien geeft. Door haar echter 's winters met vijf procent vruchtboom-carbolineum te bespuiten, kan men dit euvel meestal wel voorkomen. Als onderbeplanting tusschen hoog geboomte kunnen ze ook goede diensten bewijzen, doch ze bloeien dan minder rijk. Talrijke soorten bevat het geslacht Viburnum, waar ook de Viburnum Opulus, de bekende Geldersche Roos, toe behoort. Zeer mooi is ook de Viburnum tomentosum plicatum, die lang zoo hoog niet wordt, meer een dichteren, lageren struik vormt, met een overvloed van fraai witte bloemen, prachtig als alleenstaanden heester te gebruiken, prachtig ook als voorbeplanting van een hooge heestergroep. De Viburnum rhytidophyllum behoort tot de groenblijvende heesters, met langwerpige, donkergroene bladeren, die des winters naar beneden hangen. De

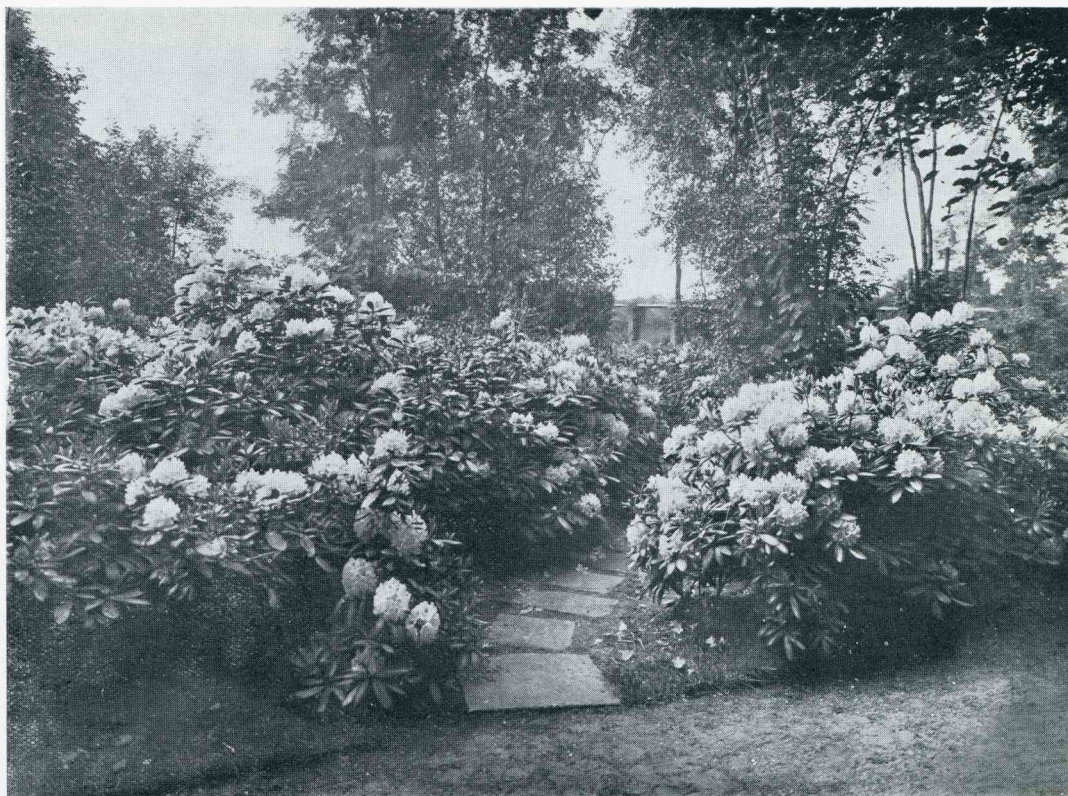
VIBURNUM TOMENTOSUM PLICATUM

RHODODENDRONS MET EEN ACHTERGROND VAN OPGAAND HOUT

bloemknoppen zijn den geheelen winter zichtbaar, en openen zich in Mei met wit-gele bloemen. Snoeien behoef men aan de Viburnums zeer weinig, doch aan de laatstgenoemde in het geheel niet. De allermooiste vinden wij wel de *Viburnum Carlesii*, die in knoptoestand rose gekleurd is, en later met hagel-witte bloemen bloeit, die een zeer aangename geur verspreiden. De struik wordt bovendien niet al te groot, zoodat hij zelfs schitterend in een rotstuintje te gebruiken is. Kweekers kweeken hem wel in pot of kuip, waar hij buitengewoon mooi in staat. Voor kleine tuintjes vinden wij hem van alle genoemde Viburnums wel de allerbeste. De *Diervillea*'s, bij velen misschien nog bekend onder den naam van *Weigelia*, mogen wij zeker ook tot de mooist bloeiende heesters noemen, en wij zouden onvolledig zijn door haar over te slaan. De *Diervillea* is een eerste klas sierheester, die vooral een ruime standplaats verlangt, zoodat de gebogen takken, rijk bezet met de rose of roode bloemen, goed tot hun recht komen. Zoo'n bloeiende struik is als het ware een groot bouquet van bloemen. Snoeien doet men er heel weinig aan, hoogstens neemt men enkele uitgebloeide takken weg, doch nimmer de naar den grond afhanginge takken afsnoeien, want deze geven juist die bijzondere elegance, die van den struik uitgaat. Heel mooie soorten zijn o.a. *Diervillae rosea*, een der allerbeste donkerrose. *Diervillea Eva Rathke* bloeit geruimen tijd door met prachtige purper-roode bloemen. *Diervillea praecox* var. *Gracieux* bloeit reeds zeer vroeg met zalmkleurig-rose bloemen, 't zijn heesters die zeer zeker in elken liefhebberstuin behooren. Ook onder de Japansche Sierkersen, *Prunus serrulata*, treft men pracht-materiaal aan. Het geslacht *Prunus* is geweldig uitgebreid, het omvat talrijke soorten, waarvan een groep alleen om het blad, een andere voor onderbeplanting, en tenslotte een groep om haar fraaie bloemen gekweekt wordt. Een variëteit die wij zeer veel aantreffen, is de Japansche Sierkers *Prunus serrulata* var. *Hisakura*. Ze bloeit met prachtige dubbele rose bloemen, die bijna gelijktijdig met het blad verschijnen; jammer dat ze bij een paar warme dagen spoedig uitgebloeid is. Door kweekers wordt ze

de laatste jaren ook veel in bloei getrokken, afgesneden en in groote, ruime vazen gezet, wat een schitterend effect geeft. In sommige tuinen ziet men hiervan boompjes aangeplant, die nog wel zoo mooi zijn als de struikvorm, en weer het voordeel geven dat men ze evenals den Gouden Regen kort bij een schutting kan planten, zoodat ze er met hun kroon boven uit groeien, in het tuintje dus weinig plaats innemen. *Prunus serrulata* var. *albo plena* heeft mooie dubbele witte bloemen, terwijl de *Prunus Serrulata* var. *New-Red* groote, roze-roode, dubbele bloemen heeft. Een andere Sierkers die men ook veel op stam kweekt is de *Prunus triloba* var. *flore plena* met lange, dunne takken, die geheel bezet zijn met fijne, dubbelrose bloemen, die veel op roosjes lijken. In de b'oemwinkels ziet men ze veel gebruikt; ze worden dan echter reeds in knoptoestand gesneden, waarna ze op water verder gemakkelijk uitkomen. Na den bloei worden alle takken bij dezen heester tot op een paar oogen, ongeveer 5 cM, ingesnoeid, denzelfden zomer krijgt men hier weer krachtig groeiende takken op terug, die het daarop volgend voorjaar

EEN WEELDE VAN RHODODENDRONS

weer schitterend kunnen bloeien. Wij zouden zeker onvolledig zijn, indien wij dit opstel besloten, zonder de Rhododendrons te noemen. De Rhodo's, zooals zij bij de liefhebbers bekend staan, worden bij massa's op de boomkwekerijen te Boskoop gekweekt. Momenteel zijn de prijzen zeer laag, zoodat U voor een betrekkelijk klein bedrag reeds een groot aantal planten kunt hebben. Toch ziet men ze hier in ons land over het algemeen nog maar weinig aangeplant, behoudens op groote buitenplaatsen en in stadsparken. Hoe mooi zijn ze echter te gebruiken als voorbeplanting bij hooge heestersgroepen, en tusschen lagere heesters. Het geeft den tuin, vooral in den winter als alles bladerloos is, zoo'n heel ander aanzien. Als perkplant heeft ze ons echter nimmer kunnen bekoren, of het zou op groote perken moeten zijn, die op een groot gazon liggen, en ver van het pad verwijderd zijn. De Rhodo's stellen echter nog al bijzondere eischen aan den bodem, mogelijk is dit een der redenen dat we hen niet zooveel gebruikt zien. Ze groeien het best op een veenachtigen, vochtigen grond, zoodat ze het op zand en kleigrond minder goed doen. Kalkhoudende grond is voor hen heelemaal uit den boeze, de bladeren worden dan spoedig bruin, en vallen tenslotte geheel af, waarna ze langzaam maar zeker wegwijnen; men kan op een dergelijken grond het planten van Rhodo's gerust na laten. Zand en kleigrond zijn voor Rhodo's echter nog wel geschikt te maken. Plant men enkele exemplaren, dan kan men volstaan met een gat te maken van ongeveer 60 cM diep en 60 cM. wijd, en dit gat geheel te vullen met turfmoel en oude koemest; zet men daar de planten op, dan zullen ze uitstekend groeien. Indien men een geheele groep plant, doet men beter het geheele vak tot op 75 cM diepte leeg te halen, en dit geheel aan te vullen met bovengenoemd mengsel. De Rhodo's planten wij als regel iets dieper dan zij op de kwekerij gestaan hebben, doch in geen geval hooger. Aanbeveling verdient het om er, zoo om de twee of drie jaar, een laagje turfmoel met koemest tusschen te brengen. Het noemen van soorten zou ons hier zeker te ver voeren, geeft men aan den kweker op, waar de planten voor dienen, dan zal men zeker de beste soorten ontvangen. Slechts twee willen wij noemen, dat zijn de bekende Pink Pearl en White Pearl. Ook bij de vele Azalea-soorten is dankbaar materiaal, ze stellen aan den bodem dezelfde eischen als de Rhodo's. Wij zullen het

RHODODENDRON SISENSE

hierbij laten, en hopen dat U dit voorjaar en voorzomer eens met extra studie zult kijken naar de mooi bloeiende heesters.

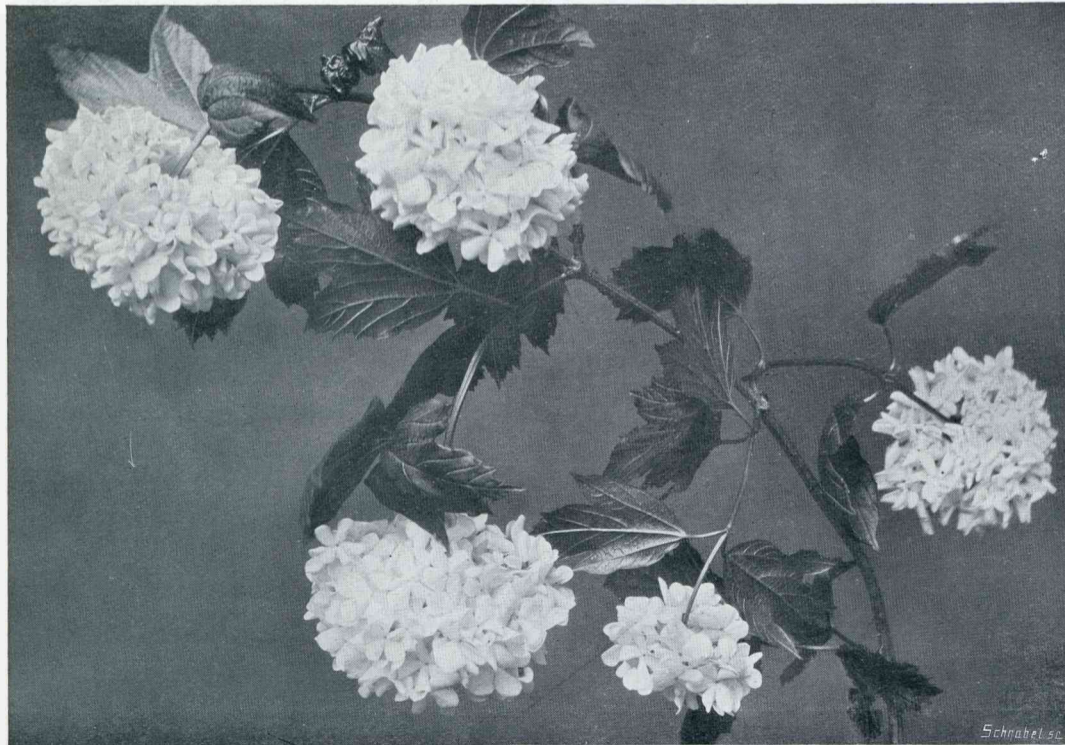
De Arenpalm (*Arenga Pinnata*) in de Minahassa

DOOR J. H. R. BROEDER

(Slot)

DE Menadonees waardeert den arenpalm dan ook meer speciaal om zijn hoofdproduct, de sagowere, waarover ik de vorige week reeds het een en ander mededeelde en waarvan ik nu nog eenige bijzonderheden wil vertellen. De aren is een éénhuizige, waarbij de vrouwelijke bloemen boven in de omgeving van de kruin en de mannelijke verder naar beneden voorkomen. De bloemen vallen als zoodanig weinig op; uit de vrouwelijke bloemen ontwikkelen zich vruchten en wel aan een groote kolf van armdikte, naar beneden gebogen en uitlopend in 15 tot 20 slierten, waaraan de vruchten zitten, die den vorm van vijgen hebben, boeah batoe genaamd (zooals duidelijk te zien is op de foto van bladz. 101 in het vorig nr). Deze vruchten zijn, geconfijt, een geliefkoosde lekkernij (glibbertjes).

Wanneer zich deze kolven voor het eerst vertoonen, is de aren gewoonlijk 7 à 8 jaar oud. Verder naar beneden ontwikkelen zich op gelijke wijze de eveneens omlaag hangende kolven der mannelijke bloemen; de mannelijke kolf eindigt in een 20 à 30-tal risten van circa 1½ à 2 meter lengte, waaraan de mannelijke bloemen zich ontwikkelen; deze hebben, zoolang ze nog niet geopend zijn, ongeveer den vorm van eikels. Uit de kolven dezer bloemtrossen moet de sagowere gewonnen worden. Met een vlijmscherp mes worden eenige bloemknoppen doorgesneden; kleeft het knoppensap op het lemmet, dan is de kolf rijp om bewerkt te worden; blijft het mesje droog, dan wordt de bewerking wat uitgesteld. Gesteld, dat de proefsnede bevredigend is, dan wordt de mannelijke bloemtros in zijn geheel afgesneden tot op ongeveer armlengte, zooals dat duidelijk te zien is op de foto van bladz. 110; het snijvlak wordt zorgvuldig met een frisch groen blad verbonden en hierna begint de tap-

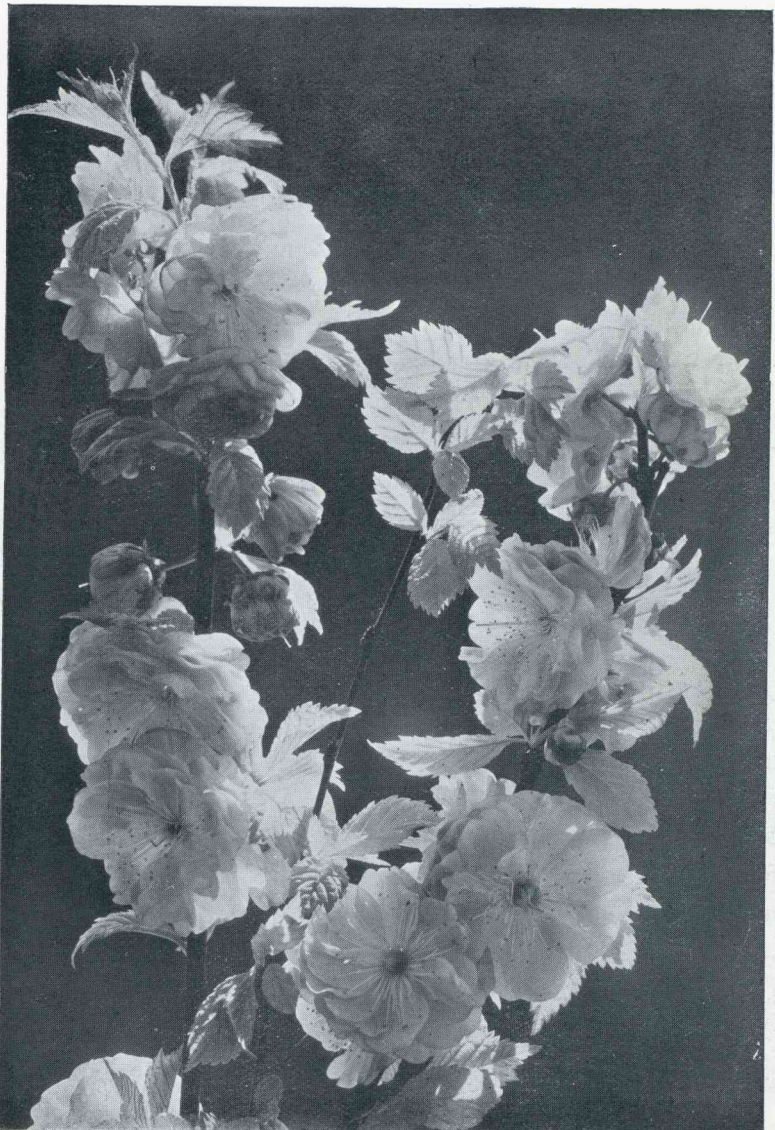
VIBERNUM OPULUS STERILE

WEIGELIA DIERVILLEA ROSEA

per voorzichtig met een klein glad knuppeltje de afgesneden kolf aan alle zijden te bekloppen, van boven naar onder en omgekeerd. Dit kloppen moet met beleid geschieden, waarbij er zorg voor moet worden gedragen, dat de kolfbast niet beschadigd wordt. Voorzichtig wordt de kolf wat heen en weer gewrikt en deze bewerking ondergaat zij om den anderen dag, gedurende 6 à 7 dagen. Den zesden dag wordt het verband van de wonde gehaald en door middel van een kleine snede beproefd, of het lemmet door het naar buiten komende sap kleverig wordt; zoo ja, dan moet het kloppen nog een dag worden voortgezet. De snijwonde wordt weer zorgvuldig verbonden, om te voorkomen, dat bijen, torren of andere ongenode gasten zich aan het vocht te goed doen en daarbij het snijvlak zouden beschadigen; nu geeft de tapper zijn goedverzorgde kolf een paar dagen rust, om daarna definitief met den tap (patifoe) te beginnen. ☼ Het bladerenverband wordt van het oude snijvlak verwijderd, de kolf wordt nog wat beklopt en daarna snijdt de tapper een schijfje van de kolf af ter dikte van een gulden en nu begint de palmwijn rijkelijk uit de wonde te druppelen. Voorzichtig wordt een bamboekokertje, waaruit de geledingen zijn verwijderd, aan het uiteinde van de kolf bevestigd in den stand, als op de foto op bladz. 110 is te zien; een verband van frissche bladeren sluit het geheel goed af, zoodat geen insecten er bij kunnen komen en nu kan de tapper tweemaal daags zijn kokertje komen ledigen. Hiervoor zijn vaste tijden bepaald en wel omstreeks 6 uur 's morgens en tusschen 5 en 6 uur in den namiddag. Bij den namiddagtap wordt dagelijks een klein schijfje, als bovengenoemd, van de kolf afgesneden; indien dit twee of drie dagen verzuimd wordt, dan houdt de sapstroom op en is de kolf in een minimum van tijd uitgedroogd. ☼ Het afsnijden der schijfjes vereischt ook nog eenigen tact; hoe zuiniger de tapper snijdt, hoe langer hij den tap kan voortzetten. De productie varieert nogal; ik kreeg hierover de meest uiteenlopende gegevens, waarvan ik als alleszins aannemelijk gemiddelde zou willen noemen, dat van een bloeistengel gedurende rond vier, soms vijf maanden 7 liter per dag kan worden getapt. Wel viel mij op, dat er een aanmerkelijk verschil in productie is tusschen de boomen op zeehoogte en die in de bergen; de cijfers van de tappers in de bergen waren hooger, daar werden mij in de omgeving van Roeroekan, de hoogste bergkampong in de Minahassa aan den voet van den Mahaboe, op ongeveer

1100 meter hoogte gelegen, door verschillende tappers dagproducties van 8 tot 10 liter per boom genoemd. De hoeveelheid wordt algemeen uitgedrukt in „flesco's"; een flesco is de maat van den zoogenaamden „vierkanten pot" (circa 1 $\frac{1}{4}$ liter). Na 4 of 5 maanden is door het voortdurende aansnijden de kolf vrijwel afgesneden tegen den tijd, dat de sagowerestroom is opgehouden, hetgeen dan gewoonlijk nagenoeg samenvalt met den tijd, dat met een nieuwe kolf het bedrijf kan worden voortgezet; sommige boomen hebben dan wel eens eerst een rustperiode van 2 à 3 maanden nodig, hetgeen vanzelf blijkt aan de tapbare bloeiwijzen. ☼ De opgaven betreffende het aantal bloemtrossen, dat zich aan den arenboom kan ontwikkelen, loopen ook weer ver uiteen; een gemiddelde van 8 à 10 bloemtrossen per boom, vooral in de bergstreken, komt me wel aannemelijk voor. De opeenvolgende bloemtrossen ontwikkelen zich geleidelijk verder naar beneden aan den stam; met den laatsten bloeitros op manshoogte is de tap afgelopen. ☼ Nu bezitten de Minahassers in de bergkampongs meestal verscheidene boomen en na den tap wordt de inhoud van de verschillende kokertjes in een flink grooten bamboekoker overgegoten. Hierin wordt de sagowere naar de kampong vervoerd, waar zij altijd gereeden afzet vindt, hetzij als drank, hetzij voor de fabricatie van palmsuiker of voor de bereiding van azijn. Door indamping van de versche, nog niet gegiste sagowere, verkrijgt men een dikke, bruine, stroopachtige massa, welke uitgegoten wordt in kopjes of tampoeroeng (gehalveerde klapperdoppen); hierin laat men de strooperige massa hard worden en zoo verkrijgt men zeer smakelijke palmsuiker (ook wel goela djawa of goela mangkok genaamd, d.i. vertaald: Java-suiker of kopjesuiker). Voor de suikerbereiding gebruikt men voornamelijk de zoete sagowere, d.i. de niet gegiste, pure palmwijn; om het gistingsproces tegen te houden, dienen de kokers zorgvuldig te worden gereinigd, terwijl ook wel wat kalk wordt gebruikt, waardoor gisting gedurende het transport zooveel mogelijk wordt voorkomen. ☼ Behalve voor de suikerbereiding en als volksdrank wordt de sagowere ook nog gebruikt voor de bereiding van azijn. De azijnbereiding is erg primitief, men laat

DUBBELE JAPANSCH E KERS

n.l. de sagowere gedurende een dag of acht in flesschen op warme plaatsen staan; het gistingsproces voltrekt zich zeer snel, waarna het verzuringsproces optreedt. Na circa acht dagen wordt het verzuurde goedje gezeefd en is het voor den verkoop geschikt. De azijn is voor huishoudelijk gebruik heel geschikt, doch kan wegens het lage gehalte azijnzuur niet lang bewaard worden. ☞ Behalve de bijproducten, waarvan ik hiervoor de voornaamste wel heb opgenoemd, levert de arèn dus de sagowere als volksdrank (ongeveer 7 liter per dag) of als grondstof voor de bereiding van palmsuiker (circa 2 katties¹⁾ per dag) dan wel als grondstof voor de bereiding van azijn ($\pm 6\frac{1}{2}$ liter per dag). Zoowel voor de bijproducten als voor de hoofdproducten is vlotte afzet steeds verzekerd, zoodat het voor de hand ligt, dat voor den Minahasser zijn arènpalm een zeer waardevol bezit is. Dat hij dagelijks zijn glaasje sagowere drinkt, is begrijpelijk; dat hij de sagowere wel eens wat te veel laat gisten, waardoor hij prikkelender en meer bedwelmend wordt, is verklaarbaar. Alleen jammer is het, dat hij onder invloed van Chinees en Westering ertoe kwam, om uit de sagowere, door een overhalingsproces, een sterk geconcentreerden drank mat hoog alcoholgehalte te stoken. Deze drank staat bekend onder den naam: „tjap tikoës” en is van zeer slechten invloed op het fysiek der bevolking. ☞ Zoolang nog zuivere en goed toebeide Europeesche dranken konden worden gebruikt, was het verbruik van „tjap tikoës” niet bovenmatig; sedert evenwel tengevolge van de crisis eind 1931, begin 1932 de koopkracht enorm afnam, de Europeesche dranken, mede door groote accijns- en rechtenverhoogingen, meer en meer buiten het bereik van den Minahasser kwamen, is het verbruik van „tjap tikoës” zeer sterk toegenomen, terwijl zich een levendige handel in dit product heeft ontwikkeld tusschen den vasten wal en de Noordelijker gelegen eilanden, waar deze drank eveneens zeer gewild is. ☞ Hiermede heb ik wel ongeveer de belangrijkste bijzonderheden van den arènpalm verteld en vooral in tijden als de tegenwoordige, ziet men de Minahassers, door gebrek aan koopkracht, zich meer en meer terugtrekken van de importartikelen, welke thans buiten hun bereik geraken, voor zoover zij zich kunnen gaan behelpen met artikelen, welke, zij het dan ook in primitiever vorm, door het land en de bevolking zelve kunnen worden geproduceerd. — ☞ Op verschillende onzer wandeltochten hadden wij op eenzame plekjes langs den landweg een primitieve stellage opgemerkt, meestal bestaande uit twee paaltjes, waarover een dikke bamboekoker was gelegd. In den koker bevonden zich 4 of meer gaten, waarin eenzelfde aantal flesschen sagowere waren opgesteld. Aan een der paaltjes hing, bevestigd met een stukje rottan, een klein bamboekokertje, waarin twee „gobangs” (d.i. $2\frac{1}{2}$ -centstukken). Bij nadere beschouwing bleek, dat twee flesschen sagowere waren leeggedronken, hetgeen ons deed vermoeden, dat voorbijgangers dit hadden gedaan, tegen overlegging van $2\frac{1}{2}$ cent per flesch (in het binnenland betaalt de Minahasser geen gemeentelijke opcenten en wordt de sagowere belangrijk goedkoop geleverd dan in Menado). Dit werd ons later bij navraag bevestigd en wij maakten eenigen tijd later eens

1) 1 Kattie = $\frac{1}{100}$ pikol; 1 pikol is op Java 61.521 K.G.

Foto's Broeder

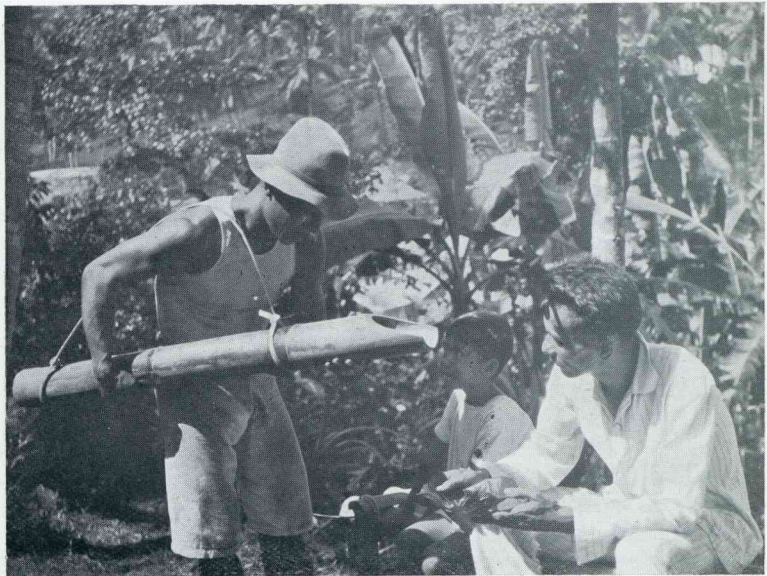
DE ARENPALM. HET BEGIN VAN DEN TAP: DE BAMBOEKOKER WORDT AAN DEN BLOEISTENGEL BEVESTIGD

mede, dat een voorbijganger een flesch ledigde en voor de betaling met de in het kokertje aanwezige muntstukken en het door hem daarin gedeponeerde geldstuk net zoo lang scharrelde, tot hij het verschuldigde bedrag voldaan had. Niemand, die er hier aan denkt, om van de sagowere te drinken zonder betaling, niemand, die eraan denkt, geld uit deze kokertjes te stelen, hoewel in menig ander opzicht men het met het onderscheid tusschen het „mijn en dijn” nu niet altijd even nauw neemt.

Ontvangen brochure. Ter herdenking van den 50sten sterfdag van Richard Wagner heeft de Reichsbahazentrale für den deutschen Reiseverkehr een brochure uitgegeven: „Richard Wagner 1883—1933, Wagnerstätten in Deutschland, eine Wanderung durch Wagners Leben”, met tekst van Dr. Julius Kapp en verlicht met vele zeer fraaie afbeeldingen. Deze brochure is kosteloos verkrijgbaar bij genoemde R. D. V., Parklaan 28, Rotterdam.

STELLAGE MET FLESSCHEN SAGOWERE. IN HET MIDDEN DER FOTO ZIET MEN HET BAMBOEKOKERTJE MET GLEUF, WAARIN HET GELD VOOR DE „VERTERING” WORDT GEWORPEN

DE SAGOWERE-KOOPMAN GIET DEN PALMWIJN IN EEN TOT TUIT GEVOUWEN BLAD

TRAPGEVEL TE ZONNEMAIRE

Duiveland en Midden-Schouwen

DOOR MATTY VIGELIUS

WANNEER ge naar Zierikzee reist, voert de gebruikelijke weg u van Rotterdam over Numansdorp en Zijpe. Deze reis biedt dan tevens de attractie van een onvergelykelijken tocht over het bewogen water van het breede Volkerak. De salonboten zijn geriefelijk ingericht en de reis duurt niet al te lang, zoodat ge tot het einde onder de bekoring blijft van het tegen den einder zich afteekende land met zijn spitse torentjes der verspreidliggende dorpen. Maar wij waren er nu eenmaal op de fiets op uit getogen. Van Middelharnis waren we dwars Overflakkee overgestoken en stonden nu aan het veer te Herkingen te wachten. Welk een imponeerenden blik bood hier het wilde water van de Grevelingen, waarop wat zwaar geladen schuitjes zeewaarts koersten. Het grauw-groene water klotste in kleine waterzuiltjes omhoog, miniatuur-fon-

teintjes leken het wel. Een eigenaardige geur van pittig zout brakwater kwam uit zee opgezet. Vol ozon was de sterkende, opwekkende lucht, daar aan dien waterkant. De bolle wind had er vrij spel en joeg ons de haarslierten wapperend voor het gelaat. De veerman had geen haast. Hij wachtte op een vrachtje, dat nog komen moest. Men had het overzetten reeds van te voren besproken. En ja, daar kwamen ze ook al aan, 'n man en vrouw, diep over het stuur gebogen: dominee en domineeske van een der dorpen aan gindschen kant van het water. Handig laadde de veerman het viertal fietsen achter op de ruime praam en toen bleef er nog volop plaats voor ons vijven over. Het water leek niet heel diep. Overal zag men de onbegroeide zandplaten en slikken uit den stroom opsteken. Enkele loopen bij vloed wel weer onder; andere blijven voorgoed droog. Daar spruit dan al spoedig wat gewas omhoog, wat riet, of kleine plantjes, met groene of roode geledingen, de zeekraal, een zilte vetplant. En ook hier hing die heerlijke lucht van zilt water en vruchtbaren bodem. En je ziet hier even in het klein de wordingsgeschiedenis van ons vaderland, hoe het zich uit de golven omhoog heeft gewerkt. ☼ Reeds ver vóór de kust ziet men het vriendelijke land oprijzen: de boomgroepen, de torentjes van afstand op afstand; hier en daar een molentje. En dichterbij komend duiken der frischroode daken der dorpen tusschen het groen omhoog. Want Zeeland is verrassend rijk aan boomen. Dat was wel het laatste, wat we verwacht hadden. We hadden gedacht een vlak en kaal polderland te zullen vinden, als in Holland, maar hier droeg de streek toch een gansch ander, uitgesproken karakter. De boomgroepen vormden prettige steunpunten voor het oog. De diep-ingesneden slootjes waren met kreupelgewas omzoomd. Maar de tourist komt hier niet. De Engelschen ontdekten Walcheren; sindsdien is er in Holland eenige belangstelling gekomen voor dit eiland met zijn onvergelykelijke badplaatsen: Domburg en Vlissingen. Maar feitelijk is de Hollander er nog niet aan toegekomen, Zeeland te ontdekken. „Wat gaat men nu ook op Schouwen en Duiveland zoeken”, zal hij u vragen. Doch, zooals zoo vaak, kan men ook hier zeggen, dat „les absents ont tort”. Het is op deze eilanden nog zoo heerlijk rustig. Het is er zoo echt landelijk en vriendelijk. De menschen zijn de welwillendheid zelve. Doch verbeeldt u als 't u blijft niet, dat het hier achterlijk zou zijn. Dat ziet ge aanstonds de groote, moderne boerderijen wel aan, dat hier met kennis van zaken het bedrijf wordt aangepakt. ☼ Welk een verkwikking: auto's ziet men hier zoo goed als niet. Meer dan een drietal auto's is ons niet gepasseerd op den prachtigen weg, die van Zijpe naar Zierikzee voert. De rails van de stoomtram zijn vrijwel het eenige, dat aan modern verkeer herinnert. Daarentegen ziet men nog veel de groengeverfde boerenkar, soms met roode wielen of spaken, waarvoor dan een zwaar Zeeuwsch paard, met vrachten haar aan de pooten, draaft. In den laatlichten zcmeravond hangt hier een sfeer van intieme rust,

FRONTON VAN HET GASTHUIS TE OOSTERLAND (1754)

EEN DER POTTERE- OF CONYERSHUISJES (1651) TE NOORDGOUWE

ook nu nog is Schuddebeurs het doel van genoegelijk uitstapjes op zomeravonden of Zondagmiddagen. Een flinke wandeling van nog geen uur brengt u er al. Als plaats van vermaak is Schuddebeurs bij de eilandbewoners vooral in tel vanwege de vroolijke kermis, die er op den Tweeden Pinksterdag nog steeds gehouden wordt. ☞ Buiten Schuddebeurs verlaat ons reeds spoedig het hoge geboomte en loopt de mooie weg tusschen akkers en weiden. De groote, zwartgeteerde schuren met de witte kozijnen bij de boerderijen duiden er op, dat hier heel wat vee en gereedschap kan worden ondergebracht. ☞ Noordgouwe maakt den indruk van een welvarend Zeeuwsch dorp. Heel eigenaardig was het vroeger in twee deelen gesplitst: Beoosten Steene en Bewesten Steene, die er ieder een eigen rechtbank en zelfs een eigen maat op nahielden. Tot de omwenteling van 1795 — toen men heel wat van deze oude zeden radicaal opruimde — werd in de landen van Bewesten Steene gemeten met de Schouwensche en in die van Beoosten Steene met de Dreischorsche of Blooische maat. Daar de Schouwsche maat heel wat grooter was dan de Blooische, kon men hier alerminst van een eenvoudige „maatregel” spreken. De beide gedeelten van het dorp waren door een rij boomen en een rij blauwe steenen paaltjes van elkaar gescheiden. ☞ Het plaatsje ontleent zijn naam aan het water de „Gouwe”, dat Dreischor, hetwelk vroeger een eiland op zich zelf was, van Schouwen scheidde. Waar de stroom zich voortzette tot bij de stad Zierikzee, droeg hij den naam van Zuidgouwe. In het jaar 1304 was dit vaarwater nog zoo ruim, dat de Fransche zeevoogd Reynier Grimaldi met een flink getal schepen de Noordgouwe opgevaren kwam om Zierikzee uit de handen der Vlamingen te bevrijden. Maar reeds tegen het einde der veertiende eeuw verzandde dit water zoozeer, dat men er toe overging, het gors en slijk te bedijken. De

Graaf van Blois, tevens heer van Avennes, Schoonhoven en Tergoude (Gouda?), wien het land van Dreischor toebehoorde, besprak voor zich van de ingezetenen de elfde schoof en het tiende lam. Het vriendelijke kerkje, stellig ook al heel oud, heeft een vierkanten toren met stompe spits. Vroeger stond in de nabijheid een klooster, Sion geheeten. Ook had men er een adellijk huis: Het Huis De Pottere, ook wel het slot van Noordgouwe geheeten. De Conyershuisjes of Pottershuisjes bestaan uit vijf woningen, door Vrouwe Maria de Pottere, echtgenoot van Ridder Johan Conyer bij haar uitersten wil, gedateerd van 14 Juli 1650, gesticht, „tot troost en onderhoud van vijf eerlijke, van goede afkomst, en van kloeke voorstanders ontbloote weduwen”. Thans is Noordgouwe trotsch op zijn ziekenhuis, dat geheel volgens de eischen des tijds is ingericht. Het moge eerbied wekken, dat dit gebouw nagenoeg geheel door giften in stand gehouden wordt. ☞ De naam van het plaatsje Zonnemaire doet al heel weinig Zeeuwsch aan en wekt associaties met zonnige Zuiderstranden. Maar

het is toch een goed Hollandsch en typisch Zeeuwsch boerendorp. Omstreeks het jaar veertienhonderd is de zeeboezem, waarop het plaatsje thans ligt, ingedijkt. De wonderlijke naam is afgeleid van de Latijnsche benaming voor die zeebocht, Sunnonmeri, welke als zoodanig reeds in 776 genoemd wordt. Natuurlijk is de naam verbasterd in „Zonnemeer” of „Zonne-maar”, dat althans heel wat vrouwelijker klinkt uit de Zeeuwsche monden. ☞ Een mooi beplante weg voert ons nu uit Midden-Schouwen naar het Noorden, naar Brouwershaven, type van een „ville morte”, zooals geen der stadjes langs de Zuiderzee. En toch, hoeveel karakter bezit deze oude plaats met haar uitgestrekt marktplein, dat de markt eener groote plaats kon zijn, haar fraaie kerk en beeldig mooi Renaissance stadhuis. Het is of de sfeer van Veere hier hangt, tusschen de gestorven huizen en op het doode plein, dat als een grafzerk de vroegere grootheid van het stedeke dekt. Na al het vriendelijke, stralend weelderige

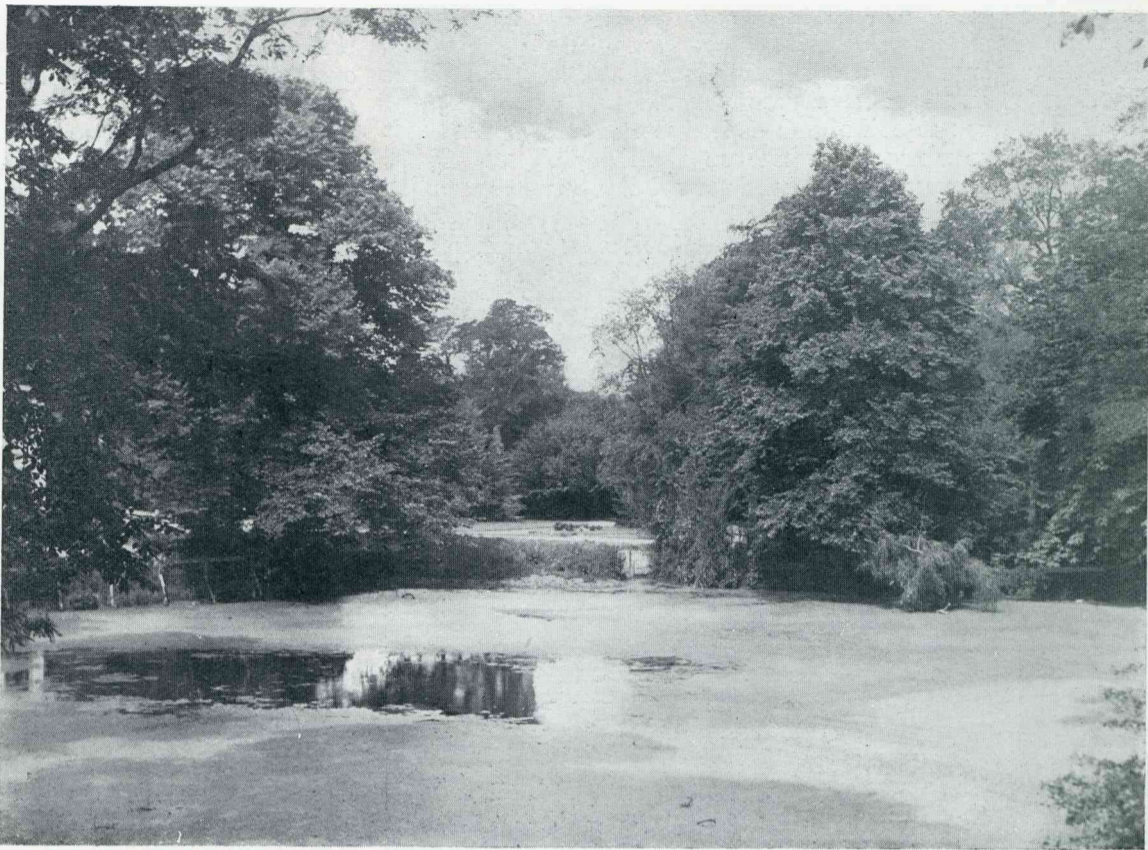
EEN LAAN BIJ NOORDGOUWE

na volbrachte dagtaak. Men doorkruist een lachend land, dat zijn weerga van welvaart nauwelijks heeft. De lucht is opwekkend en frisch door de nabijheid van zooveel water. Fabrieken — of het moest al een enkele zuivelfabriek zijn — vindt men hier niet. De grond zou er ook te kostbaar voor zijn. Alleen steken tusschen de boomen de statige Zeeuwsche molens hun wieken omhoog. Reeds van verre ontwaart men het puntige zadeldak van de kerk van Oosterland. We hebben nog wel even tijd om deze oude plaats te bekijken en vragen om toegang tot de kerk, om er het beroemde grafmonument van de ambachtsvrouw Suzanna Maria Longue, weduwe Cau, die hier in het jaar 1752 ter ruste werd gelegd, te bewonderen. Het is een typische grafstede van dien tijd, pompeus van zwart en wit marmer opgetrokken en gesierd door een vriendelijk-naieve, schreiende kinderfiguur. De zestien kwartierwapens die bovendien het graf sieren, duiden op de aristocratische afkomst der doode.

☞ Het plaatsje Oosterland bezit vriendelijke herinneringen aan deze vrouwe. Uit de aanzienlijke legaten, die zij naliet, dankt o.a. het gasthuis van Oosterland zijn bestaan. Ook dit gebouw trekt onze aandacht door den rijk bewerkten gevelsteen, waarmede het pronkt en die aan de „liefde en barmhartigheid” van Mevrouw Cau herinnert. Men vertelt ons, dat de toren de twee oudste klokken van Schouwen en Duiveland bezit, want ze dateeren van 1424, en vol eerbied klimt onze blik langs den sterk verankerden torenmuur omhoog. Nog een andere herinnering bewaart het dorp aan Mevrouw Cau. Zij heeft gewoond op het fraaie Heerenhof, het buiten van den ambachtsheer, dat op een der mooiste punten even buiten het dorp gelegen is. Aan haar dankt de plaats een aanzienlijke vergrooting en verfraaiing, waartoe haar ruime middelen haar

gemakkelijk de gelegenheid boden. ☞ Maar hoe zeer ook het avondlijke land met de huiswaarts keerende maaiers en de milde dorpen ons lokt en boeit, we moeten nog voor donker Zierikzee bereiken en dus peddelen we voort door Nieuwerkerk met zijn verrassend mooie oude kerk op een hoogtetje gelegen. Spoedig zijn we in Capelle waar we reeds een blik kunnen slaan op het tusschen het groen van boomen en wallen verscholen liggende Zierikzee, waaruit de knoestige stomp van den Sint-Lievenstoren oprijst. En dan plotseling, onverwacht, draait de weg en bevindt ge u eensklaps voor een der oude poorten van zeldzame diepte. Het is u te moede of ge een middeleeuwsche stad binnenkomt. Ja, dat Zierikzee — vooral in vroeger jaren een aanzienlijke stad moet zijn geweest, daaraan twijfelt niemand, die langs de groote oude huizen komt en de prachtige zijstraten inkijkt met haar

regelmatige rijen van huisjes met trapgeveltjes gesierd. In schoonheid doen deze straatjes niet voor het zoo beroemde Groot-Heiligland te Haarlem onder. Maar ook de heerlijke buitenplaatsen, even buiten Zierikzee, duiden op dien welstand. Natuurlijk is uw eerste tocht, nadat ge in Zierikzee uw pleisterplaats gekozen hebt, om Schuddebeurs te gaan bezoeken, met zijn krans van buitenplaatsen. De ietwat wonderlijke en eenigszins tot bezorgdheid stemmende naam, stamt van een herberg die, in het bezit van een aangenamen tuin en een heerlijk uitzicht, vele bewoners der omliggende plaatsen tot zich lokte, voorzover ze niet reeds hun woonstede gekozen hadden op een der mooie villa's, die door statige oprijlanen met den weg verbonden zijn. Niet ten onrechte noemt men Schuddebeurs het Velp van Schouwen. Vele dezer buitenplaatsen dateeren reeds uit de zeventiende eeuw, andere zijn een eeuw later verzezen, ten tijde van Zierikzee's grooten bloei. En

VIJVER OP HUIZE MEERZICHT TE SCHUDEBEURS

WEG ACHTER DE BUITENPLAATSEN TE SCHUDEBEURS

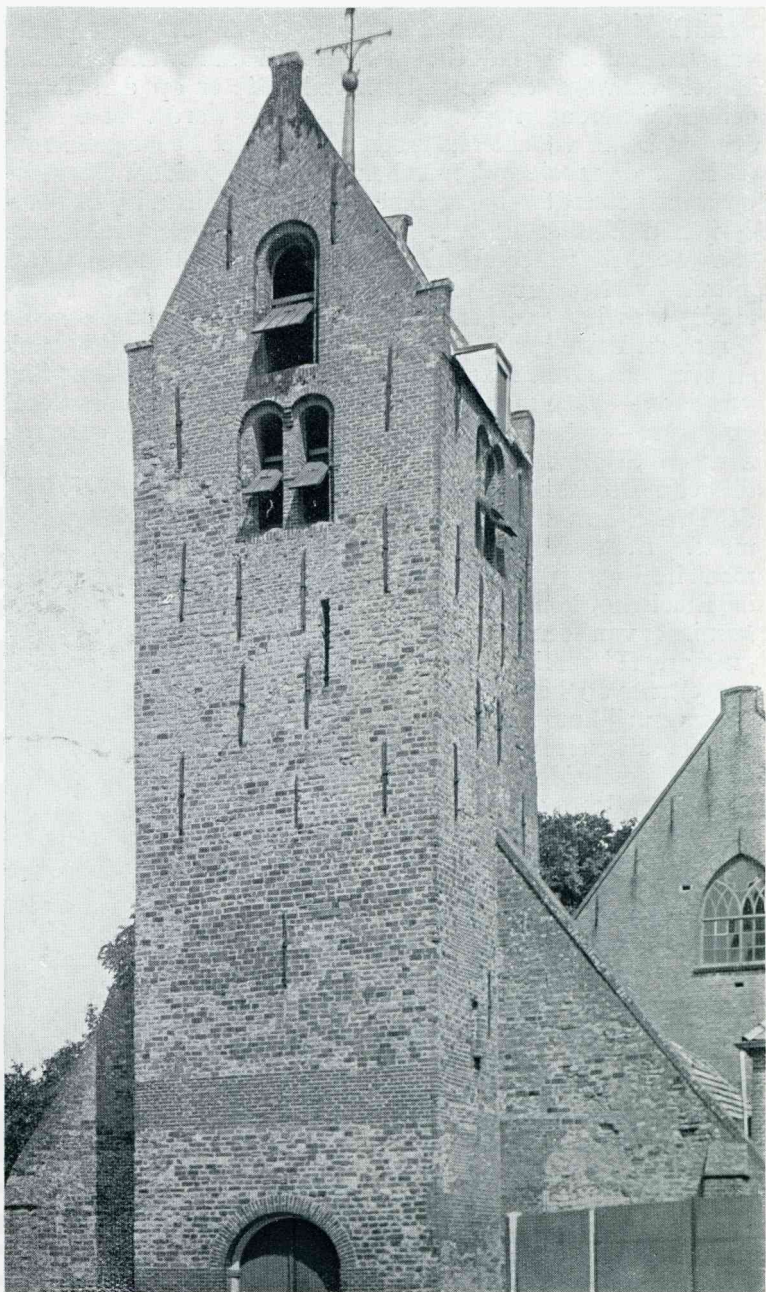
NED. HERV. KERK ($\pm$ 1640) TE NOORDGOUWE

land van Schouwen is deze doode stad van een de keel dichtschroevende beklemming. We zijn blij wanneer we de geboorteplaats van Jacob Catz den rug kunnen toedraaien om langs de duinstreek naar Zierikzee te komen. ☞ Op de geestgronden aan den voet der duinen troffen ons de fantastisch mooie, in bloei staande velden witte papaver, terwijl elders ons oog verrukt werd door uitgestrekte akkers, brandend roode Oost-Indische kers. Niets kan halen bij die laaiend oranje-roode velden in de blonde duinstreek. Men moet het gezien hebben, om zich een beeld te vormen, van zulk een kleuren-weelde. Het is of er de grond te branden staat. Een zomersch zoete geur van honing hangt in de trillend warme lucht. Wat is het hier stil aan dezen duinvoet. Maar ginds bij de duinplassen en duinpannen krioelt het van schaterend, luidruchtig vogelleven. Daar is de broedplaats van tal van reeds zeldzaam geworden soorten zeevogels, terwijl ook de meer gewone soorten, als scholekster en pluvier of de deftig stappende wulp, hier rijkelijk vertegenwoordigd zijn.

MONTMARTRE (Slot van bladz. 105)

HIJ knipoogde tegen den kellner, en maakte met mij een praatje over het weer, dat eindelijk een beetje scheen op te klaren. Wat mij gelegenheid gaf er een einde aan te maken. Want een gemoedelijk praatje met den hardhandigen patron lokte mij, gezien mijn zoo juist opgedane kennis omtrent 's mans opvoedkundige methodes, niet bijster aan. Dus betaalde ik vlug, en een onderweg opgepikte taxi bracht mij spoedig terug naar het hartje van de wereldstad. ☞ Voor dien avond had ik geen bepaalde plannen, en nu mijn middaguitstapje naar Montmartre letterlijk in het water was gevallen, had ik wel lust, den avond in een derderangs cabaret, waar de echte sfeer van Montmartre zou hangen, door te brengen. En bovendien, ik was toch een beetje nieuwsgierig, of de brutale Marie-Louise kans zou hebben gezien, haar willetje door te zetten! ☞ Het was eigenlijk meer een café, dan een cabaretzaaltje, waar ik binnentrad. Stemmengegons en tabakswalm deinden me tegenoot, en ik had moeite een tafeltje te bemachtigen, dicht bij het kleine verhooginkje, dat men met wat goeden wil voor een podium kon verslijten. ☞ Ieder nummer werd door het goedgehumtste publiek luid toegejuicht, maar geen enkele van de „artisten”, die ik te zien kreeg, kon met het meisje identiek zijn, wier stem volgens den kellner zoo uitstekend moest zijn, en welker geluid ik dienzelfden middag wél gehoord, maar niet bewonderd had . . . ☞ Maar tegen een uur

of tien trad ze op! Een soort conférencier kondigde haar aan. „Marie-Louise, l'enfant chéri de Montmartre” was haar weidsche titel. Het was een ontgoocheling. Een onvolgroeid, spich-tig kindje, dat vrij aardig danste en met een schraal, dun stemmetje een paar onbeteekenende liedjes zong . . . Zeker, ze had een lief gezichtje, ze deed charmant en wist op kinderlijke wijze het publiek voor haar in te nemen, maar overigens was het poovertjes. Doch het publiek scheen haar gehuppel en de ondeugende liedjes te apprecieeren, want het applaudiseerde frenetiek. ☞ De atmosfeer in het kleine zaaltje werd nu bepaald benauwd, en aangezien alles me wel wat tegenviel, en bovendien het hoofddoel van mijn bezoek Marie-Louise had gegolden, besloot ik heen te gaan. Ik drong mij tusschen de dichtbezette tafeltjes door en bereikte met moeite den uitgang. ☞ Toen ik naar buiten wilde treden, stond ik plotseling stil. Naast de deur stond Marie-Louise's vader . . . met een glans van trots in zijn lachende oogen. Mijn starende blik scheen zijn aandacht te trekken, en hij herkende me. Stralend streek hij zijn snorrepunten omhoog. ☞ „M'n dochter, meneer”, verklaarde hij, „ah, elle a du talent . . .”. ☞ „Maar . . .”, kwam ik verbluft. ☞ Zijn gezicht werd eensklaps ernstig. „Ah”, begreep hij, „heeft Gaston U verteld? Tja, meneer, je moet je vaderlijk prestige handhaven. Ze mag niet weten, dat ik hier ben! Dat zou fataal zijn. Kijk eens, als ik dit goedvond, dan zou het kleintje er binnen veertien dagen geen lust meer in hebben. Ze moet denken, dat ze me beet heeft. Dat doet haar doorzetten, tegen de verdrukking in groeit dan haar talent, meneer, want ze heeft talent. Oh, zij komt nog eens in het „Casino” of in de „Folies”, U zal het beleven . . . Een tweede Mistinguette, meneer. Au revoir, monsieur, et à bientôt . . .”. ☞ En bedrijvig dribbelde hij vòór mij de deur uit, die grootmeester der paedagogie!

TORENDER NED. HERV. KERK TE OOSTERLAND ($\pm$ 1400)